

együtt fejlődnek vele az emberek, a jelenetek szereplői egyúttal az építés azon fázisának főszereplői is.

Kegyetlen, vagy épp szeretni való asszonyok, borról munkára szokott emberek, törődött öregek, családok, gyerekek, idősek, fiatalok; már régen élők, újonnan szétnézők, párjukat unók és párkeresők, szóval mind olyan tulajdonsággal élénk lépők ezek az emberek, akik között mi is éljük életünket. És e sok alak mozgatójánál, cselekvésük, életük összefonódásának rajzánál látjuk, hogy Baráth Lajos mennyire ismeri tulajdonságaikat, és milyen biztonsággal jellemzi őket. Nemcsak megfigyelt modelleket mozgat, hanem sokrétű tapasztalásból adja át a legfontosabbakat, az egyedi esetre leginkább jellemzőt egyegy alakja esetében. Ebből következik a regény nagy eredménye is: nemcsak színvonalas munkástémájú írás, hanem egyúttal a ma emberéről alko-

tott képünket is teljesebbé tevő, az egyedi munkásorsóban is általánosítható emberi problémákat megfogalmazó.

Ennek a megoldásnak gazdagsága a regény ellentéteiben mutatkozik meg. A vallási szektáknak azért van fontos, a kompozíció is tülemelkedő szerepük. Ők is közösséget jelentenek, de a pusztulás, a tehetetlenség, a „Godot”-ra várás közösségét adják. A szegénység egyik útja ez is. Nem sokkal alacsonyabb rendű, mint az előző regény gomba előtt részegen tengődő, várakozó embereinek élete. De itt sokkal többet jelent, általánosabb megfogalmazása és cselekménybe állítása minden értelmetlen, a cselekvésről lemondó emberi útnak. Az egyik oldalon ők, a másik oldalon a szintén embertelenül akadémikus bürokraták példázatát adnak nekünk, hogyan nem szabad élni. Mert az életet meg is kell hódítani saját számunkra.

Ezzel a regény túlépésétől a történetét. Kétféle szemlélet összeapását mutatja, melynek tanulsága, hogy nálunk a tengődésnek, a csak a szükségemben résztvevőnek már tragédiája sincs. Akik kiléptek az emberi célok világából, a díszletekkel hiába akarják tragikusra felfokozni életüket. Így válik ez a szinte naturalistán vérbő eseménysorozat általános érvényű vallomássá az alkotással értelmet kapó emberi élet mellett. És így válik ez a regény egyúttal korrekcióvá is. A *Házak tábla nélkül* inkább az elmúlt évtizedet idézi, ahol a jobbra várás még sokszor csak külső tényezőktől, állami ajándékoktól várta vágyai teljesülését. A *Tűz és korom* ennek az évtizednek a regénye, amikor az ember már önmaga alkotó közreműködésével felelős saját sorsáért is, élete kereteinek javulásáért. (*Szépirodalmi Könyvkiadó 1967.*)

KABDEBŐ LÓRÁNT

MOLDOVA GYÖRGY: RONGY ÉS ARANY

Moldova György olyan népszerű, hogy szinte illetlenség számba menne, ha valaki nyíltan kimondaná: nem szereti őt. A közönség és a kritika kedvence; ami éppen azért különlegesen örvendetes, mert nem éppen gyakori kultúrjelenség.

Az olvasó nagy általánosságban kevés fenntartással szereti Moldovát, mint ellenállhatatlan humoristát, szellemes szatirikust, bővérű elbeszélőt. A meglehetősen szelíd kritikai fenntartások is jogosak. Egyetlen sztereotípiával azonban a magam részéről nem tudok megbékélni. Egyrészt azért, mert sztereotípiát, másrészt azért, mert nem egészen fedi a valóságot. Az

által szabványa körülbelül így hangzik: *sajnos* ez a kitűnő író akkor van elemében, ha extrém helyzetekkel, külön figurákkal foglalkozik.

Riportkötete, a *Rongy és arany* kitűnő alkalom arra is, hogy vitába szálljak egy olyan felfogással, melynek érvényét gyakori felbukása inkább gyengíti, mint erősíti.

Moldova riportjai s novellái között (mint általában a *kitűnő* novellák s *kitűnő* riportok esetében) nem húzhatunk éles határvonalat. A Moldova-novellák egyik erénye: a valóság aprólékos, éles megfigyelése. S a Moldova-riportok erényei közé tartozik, hogy az

író fantáziája bőven színezi az önmagában is érdekes valóságanyagot. Bár tapasztalatom szerint egy vasúti fülkében több találó mondással, nyelvi fantáziával találkozok az ember, mint sok új novellában — mégis a Rongy és arany helyenként azt a benyomást keltei, hogy lakosságunk olyan vagy majdnem olyan szellemes, mint Moldova. Ettől a riport hitelességéből jóformán semmit sem veszít. Sőt! A tömör, aforizmához hasonlított „bemondások” a tényanyagban rejlő eszmei lényegre utalnak; jobban megvilágítják, mintha Moldova fantáziája helyett magnót vinne magával.

S vajon e rendhagyóan

ötletes emberek — különösek-e más tekintetben is? Csodabogarak-e Moldova riport- s novellahősei? Extrém a sorsuk?

Látszatra valójában annak tűnik. Csak aztán el kell gondolkodnunk: kihez, mihez képest?

Ellenőrző kísérletet ajánlok az olvasó számára. Gondoljon közvetlen vagy távolabbi környezetében élők közül azokra, kiknek életfolyását, jellemét valóban ismeri. (Esetleg önmagát is belefoglalhatja.) Úgy érzem, velem együtt rájön arra, hogy — ha az abszurd nem is vált tipikussá — jellem és sors kölcsönhatásai olyan életpályákat, egyéniségeket hoztak létre, melyekből az *elkihetség kedvéért* bizonyos motívumokat akár az írónak, akár a társasági elbeszélőnek el kell hagynia.

Szükséges eset-e a Rongy és arany önhibáján kívül hányatott életű biztosítási szakembere, mániás-e valójában Herz doktor, csodabogár-e Kliment technikus? „Extremitásuk” szerintem

eltörpül egy barátomé mellett, aki ötven esztendeje ugyanabban a lakásban él, negyven éve ugyanannál a vállalatnál dolgozik, s vakbél-operációja volt élete legszélsőségesebb élethelyzete.

Messze az emberek *után* környezetük, annak struktúrája érdekli legjobban Moldovát. Különleges környezet? Margó alatti struktúra? A vidéki zálogház, a MÉH, az egymással acsarkodó svábok és székelyek vagy a vásárosok, kikről remekbe szabott riportokat írt — aligha társadalmi-gazdasági góccok vagy nemzeti neuralgikus pontok. De Moldova a látszólagos csodabogarak felől tulajdonképpen az átlagembert (aki sokak szerint csak statisztikai absztrakturn) közelíti; s a látszólag „albérleti” probléma felől azt, amit általában főproblematikának tartunk. Jobban, mint ha „toronyirányban” váгна neki.

Formát, tartalmat összevetve: a Rongy és

arany egészen újszerű. Ha szabad e kifejezést használnom: szatirikus szociológia.

S mindezen túl s felett: Moldova legérdekesebb, legrokonszenvesebb, legjobb megírt figurája — Moldova. Némely riportert mint-ha erkölcsi maximákat vinne magával „kiszállásra”. Olyan mint egy prédikátor, kinek lelki albérlóje egy ügyész, s az olvasó csak abban reménykedik: amit leírt, valójában nem mondta el a riport során. Moldova kitűnő szemét, éles hallású fülét, egészséges, együttérző lelkét viszi magával, ha riportra megy. Nem distanciózza magát azoktól, kikkel beszél. Nem is barátokozik velük. Barátjuk! Időlegesen beleolvad maga választotta környezetbe, hogy mélyen megértse azt. Nem csoda, ha megnyitja a szíveket s a szájakat. Érzésem szerint Moldovának válszólnak az emberek, mielőtt kérdezne. (*Kozmosz Könyvek 1967.*)

LORÁND IMRE

ORMAY IMRE: BEETHOVEN BUDAI UTAZÁSA

Amióta Mörike kisregénye Mozart prágai utazásáról bevonult a világirodalomba, témaválasztásával a zenész-életregények alaptípusává lett. A népszerűség magyarázata kézenfekvő: korok, osztályok és jellemek felidézésére talán semmi sem alkalmas annyira, mint a természetes mozgástörvényeket érvényesítő utazási regények. A dekoratív háttér szabad kezét ad az írónak ahhoz, hogy a történeti hitelesség látszatával szelektáljon, nem beszélve a felbukkanó figurák tömegéről, amelyek vázlatos kidolgozásuk ellenére is ideális szerepet tölthetnek be kétféle értelemben is. Egyfelől megeleveníthetik a kor társadalmi közéletét

vertikálisan és horizontálisan, másfelől megkönnyíthetik a főhős jellemzését, mert módot nyújtanak megnyilatkozásaikkal egy-egy jellemző vonás hangsúlyozásához. A szerző pedig úgy mozgathatja hősét közöttük, hogy jól időzített szituációk azonosságokat és különbözőségeket érzékeltessenek.

Mindezek után nagyon tévedne mindenki, aki azt a következtetést vonná le az elmondottakból, hogy efféle Mörike-típusú kisregényt könnyű írni. Eppen az evidens előnyök és a világirodalomban kényelmesre kitaposott út rejti ma már annak legnagyobb veszélyét, hogy erősen átlagosnál többet és jobbat nem-

igen várhatunk azoktól a művektől, amelyek e koncepció jegyében fogantak. Következésképp talán érthető, miért vettük kézbe némi aggodalommal Ormay Imre kisregényét.

Beethoven budai utazása: nagy téma és méltó a megörökítésre. A források elégtelen volta, illetve szűkszevűsége és az a tény, hogy ehhez a látogatáshoz zene-történetileg szinte semmi jelentős mozzanat nem fűződik, nagymértékben megkönnyítette a fantáziaszülte rekonstrukció lehetőségét. Ormay Imre nem élt vissza ezzel: regényes korrajzában sikeresen törekedett egyensúlyt tartani a történeti tények és az írói lelemény arányai között. Jó érzék-